

Radio- en tv-programma's van 3 tot 9 feb. 2012,
30 januari 2012 nr. 3726/05
BELGIË: € 2,60 NED.: € 2,95

‘WIJ HEBBEN DE VAL VAN LETERME VERSNELD’

ACHTER DE SCHERMEN VAN **REALITY-TV** **15 JAAR BEDROG, DODEN & DRUGS**

VAN HET KASTJE NAAR DE MUUR: DEMASQUÉ VAN DE **REALITY-TV** [1]

HET SCHERMEN ACHTER DE SCHERMEN

'Expeditie Robinson', 'Big Brother', 'Boek zkt vrouw', 'Peking Express': de voorbije vijftien jaar overheersten realityshows wereldwijd de kijkcijfertabellen. Meer dan eens zijn de grenzen van het genre al verlegd én overschreden. Steeds vaker duiken verhalen op over zogenoemde wurgcontracten. Steeds weer laten kandidaten weten dat ze zich misbruikt voelen. En steeds meer lijken psychologen achter de schermen hun boekje te buiten te gaan. Hoe zit het nu eigenlijk? Op die prangende vraag geeft Humo vanaf deze week het niet zelden verbijsterende antwoord.

Beginnen doen we met het reilen en zeilen achter de schermen van de realitytelevisie. Want op het scherm mogen we misschien genieten van de schone schijn, de werkelijkheid is niet altijd even fraai.

Het is moeilijk om mensen uit de realitysector aan het praten te krijgen. Programmamakers vrezen voor hun job, deelnemers vrezen voor een proces. Toch vonden we er enkelen bereid een boekje open te doen over de totstandkoming van realityprogramma's. Alleen de programmamakers die uit het wereldje gestapt zijn, wilden met naam vermeld worden. De anderen spreken anoniem, omdat ze hun baan (nog) niet kwijt willen.

Dat kandidaten zwijgplicht wordt opgelegd, is niet alleen omdat ze niets mogen verklappen over wat nog op tv moet komen, maar ook

omdat ze weleens minder fraaie wetenswaardigheden zouden kunnen verraden. We vonden één van de finalisten uit het recent geflopte 'Domino – de zoektocht' bereid om – anoniem – enkele truken van de voor uit de doeken te doen.

Kandidaat Domino «Wat wij hebben meegemaakt, grensde aan het ongelooflijke. Met twaalf uitverkorenen mochten we drie dagen op bootcamp. De avond voor ons vertrek zaten we allemaal samen in een kamer en kregen we een contract van twaalf pagina's onder onze neus geschoven. Dat moesten we ondertekenen voor we naar huis mochten – we konden het dus

niet eens meenemen om rustig na te lezen. Je moet weten dat dat op de laatste auditiedag was, toen we om acht uur 's ochtends al paraat hadden gestaan voor een hele dag opnames. Iedereen zag scheel van de honger, want we hadden amper eten gekregen. Maar wie niet meteen tekende, kon de volgende dag niet mee. Ja, wat doe je dan als je kans maakt op een hoofdrol in een musical?

»Op het kamp ben ik er dan achtergekomen dat minstens twee van de deelnemers al van vóór de hele reeks audities wisten dat ze zover zouden raken. Eyeworks had verkondigd dat er ook professionele acteurs en zangers uitgenodigd waren voor de audities. Dat lijkt me logisch; ze zoeken nu eenmaal talent. Maar dat je sommigen van tevoren al belooft dat ze tijdens de audities niet zullen afvallen, dat is er toch over? Hoe eerlijk verloopt het spel dan nog?

»De zangbegeleiding van **Ronny Mosuse** stelde trouwens ook niet veel voor. De stemoefeningen die hij gaf werden weggelachen door de professionele deelnemers. Ik vraag me af waarom iemand als hij zich daartoe leent. Bovendien werden we bewust lang wakker gehouden voor extra opnames, en moesten sommigen om zes uur 's morgens zingen. Ken jij veel mensen die op dat tijdstip al een geweldige performance kunnen geven?

»'Domino – de zoektocht' werd voorgesteld als een talentenjacht waarin een hoofdrolspeler voor de **Clouseau**-musical zou worden gezocht, maar eigenlijk is dat programma helemaal gedraaid volgens de principes van reality-tv.»

De term 'reality-tv' werd begin jaren negentig internationaal populair dankzij de docusoap. In tegenstelling tot traditionele documentaires, die de wereld laten zien om hem te kunnen verbeteren, wilde de docusoap niet analyseren of interpreteren. Het was: observeren wat er gebeurde en er eventueel een commentaarstem overheen zetten. Voorbeelden van zulke programma's waren vanaf eind jaren negentig bij ons te zien in de VRT-reeks 'Het leven zoals het is', die zich onder meer afspeelde op een camping, in een autorijdschool, een kinderziekenhuis, een luchthaven.

Leo De Bock was in 1997 verantwoordelijk voor de documentaires

van de VRT en klom in de daaropvolgende jaren op tot netmanager van Canvas/Ketnet en hoofd van de televisienieuwswdienst.

Leo De Bock «Het leven zoals het is»: die titel was soms bedrieglijk, omdat men net níét het leven toonde zoals het was. Zo wou de VRT een bijsturing van een reeks over inspecteurs. Er zaten te veel allochtonen in, vonden ze – terwijl dat een dagelijkse realiteit was voor die inspecteurs. Zo'n bijsturing is natuurlijk een verregaande vorm van manipulatie en misleiding. Maar de moeilijkheid is dat je buiten het kader van de journalistiek geen codes hebt. Bij infotainment hebben omroepen en productiehuisen vrij spel.

reeksen later hebben overgenomen.

De eerste succesvolle reality-show zoals we die nu kennen, was 'Expeditie Robinson' (in sommige landen ook 'Survivor' genoemd). In de jaren negentig probeerde de Engelse uitvinder van het format, **Charlie Parsons**, het te verkopen aan de BBC, maar die waren niet enthousiast. 'Te extreem,' luidde het. Ook in de VS liepen de tv-networks er niet warm voor. Daarom kwam het programma voor het eerst tot stand in Zweden, in 1997. Maar nog voor de eerste aflevering was uitgezonden, had er al een weggestemde deelnemer zelfmoord gepleegd. Hij had zich tijdens de opnames gebruikt gevoeld

over de wereld van reality-tv van de Nederlandse journaliste **Barbara Kuipers**, die als reporter heeft gewerkt voor een tiental reality-programma's, waaronder 'Temptation Island' en 'Peking Express'. Ze stelt haar verhalen voor als fictie, om zichzelf in te dekken, maar heeft in de pers al toegegeven dat het meeste waargebeurd is.

Kandidaten die voor de camera scherpe uitspraken doen, schrijft ze bijvoorbeeld, zijn daar meestal toe verleid. Het is een verslaggever die buiten beeld namelijk de juiste vragen stelt.

Barbara Kuipers «Als je een kandidaat gaat interviewen, is het belangrijk dat je van tevoren weet welke uitspraken je precies wilt hebben – die moeten in het verhaal passen dat vooraf is bedacht. De verslaggever heeft een script waar hij zich aan moet houden; het is zijn taak de kandidaten de juiste richting in te duwen. De ene dag moet hij zorgen dat twee mensen ruzie maken, de andere dat ze naar mekaar toegroeien.

»Om je doel te bereiken, is alles toegestaan. Zo is in 'Temptation Island' alcohol erg belangrijk om bepaalde uitspraken of gedragingen te ontlokken. En natuurlijk zijn de kampvuurbeelden van cruciaal belang. Die worden altijd misleidend gemonteerd. Zelfs de kandidaten weten dat, en toch probeer je hen als verslaggever een rad voor ogen te draaien.»

Anonieme programmamaker

«Bij de meeste reality wordt er niet dag en nacht gefilmd. Je mist dus onherroepelijk dingen die gebeuren of gezegd worden. Maar aan de kijker moet je natuurlijk wel een coherent verhaal kunnen vertellen. Logisch toch, dat je een kandidaat dan al eens iets laat overdoen? Met een tussenshot of een vertraagde blik kun je trouwens ook veel vertellen of het verhaal een andere wending geven.»

HUMO Hebben programmamakers weleens medelijden met kandidaten?

Kuipers «Goh, er zijn er die zeggen dat de kandidaten toch koste wat het kost met hun kop op tv willen. Een veelgehoord adagium in de realitywereld is: 'Het zijn kandidaten, geen mensen.' Dat zegt alles, toch?

»De manier waarop er soms met kandidaten wordt omgegaan, is ronduit stuitend. Ik heb een keer ►

'HET ZIJN KANDIDATEN, GEEN MENSEN'

Alles kan. Of toch veel te veel.»

In 1992 werd door MTV een razend populaire docusoap gedraaid die een stapje verder ging dan andere docusoaps: 'The Real World'. Daarin werd er een eigen wereld gecreëerd voor de deelnemers, jongeren die samenwoonden in een loft in Manhattan. Ze werden nog niet, zoals later zou gebeuren, van de buitenwereld afgesloten, maar gingen werken en hadden contact met vrienden en familie. In de volgende seizoenen werd de casting al verijd om conflicten uit te lokken: een homo met hiv en een jonge Republikein werden bijvoorbeeld in hetzelfde huis gezet. 'The Real World' werkte ook met een videodagboek, waarbij de deelnemers tegen de camera hun emoties kwijt konden, iets wat de meeste reality-

en was bang dat ze hem als een idioot zouden voorstellen.

'Expeditie Robinson' werd in Zweden de grootste tv-hit van het jaar. Nadien zouden de VS, het Verenigd Koninkrijk en de rest van de wereld volgen. En het format is nog altijd een wereldwijd succes, in meer dan vijftig landen komt het op tv. De rechten zijn al die tijd in handen gebleven van Parsons en zijn businesspartners, onder wie zanger en liefdadigheidsgoeroe **Bob Geldof**.

Aan het begin van de eenentwintigste eeuw zouden veel vergelijkbare formats opduiken: 'Big Brother', 'Temptation Island', 'Undercover Lover', 'Peking Express'.

GEEN MEDELIJDEN

Enkele maanden geleden verscheen 'Niet te filmen', een roman

REALITY-TV [1]

- meegemaakt dat de vrouwelijke singles in 'Temptation Island' te weinig hun best deden om de mannen te versieren. De eindredacteur riep hen bij elkaar en brieste dat dit hun enige kans was om beroemd te worden en wat van hun leven te maken. Anders zouden ze over vijf jaar allemaal met hun uitgezakte kut op een armoedige bank naast één of andere loser zitten. Echt, zo zei hij het. En die meisjes waren heel gevoelig voor dat soort preken. Velen van hen zagen hun deelname werkelijk als een kans om beroemd te worden. Iemand met een hoge rang kreeg dus veel van hen gedaan.»

Anonieme programmamaker

«Je hebt kandidaten die proberen alleen het beste van zichzelf te laten zien, die zich op bepaalde momenten zelfs verstoppen of weigeren geïnterviewd te worden. Maar ik moet wel mijn werk kunnen doen. Het is nu eenmaal mijn taak hen te filmen!

»In het algemeen vind ik dat wij onze kandidaten met respect behandelen. Veel erger zijn de roedelbladen, zoals Dag Allemaal. Die zoeken naar sensatie achter de verhalen die je op tv ziet. Goeie kandidaten staan tegenwoordig huiverachtig tegenover een deelname, omdat ze weten dat ze in de boekskes met de grond gelijkge maakt kunnen worden, iets wat wij zelf nooit zouden doen. Die bladen gaan spitten in het verleden van de kandidaten, enkel en alleen om meer te kunnen verkopen. Tja, dat gaat te ver, hè.»

Niet alleen de deelnemers worden gebruikt in de strijd om de kijkcijfers. In haar boek geeft Kuipers verscheidene voorbeelden van een totaal gebrek aan respect voor wie

per ongeluk in het vizier van de tv-crews terechtkomt.

Kuipers «Van 'Peking Express' denken de mensen altijd dat het correcter is dan de rest. Dat is helemaal niet zo. In Laos moesten we bijvoorbeeld bij arme mensen gratis eten en logement versieren – dat is het spel – maar vanwege hun boeddhistische geloof konden die ons niets weigeren. En dus gaven ze hun schamele voedsel weg aan rijke westerlingen die een spel speelden.

»Een vrouw in de jungle heeft me zelfs haar doodzieke kindje willen meegeven: ze dacht dat ik het zou kunnen redden als ik het naar Nederland meenam. Maar ik kon haar aanbod niet eens op een menselijke manier afslaan. Ik kreeg telefoon van de eindredacteur: dat ik als de bliksem de kandidaten achterna moest. De opnames gingen voor. 'Waar ben ik mee bezig?' dacht ik.

»Cameraploegen in verre buitenlandse gebieden gedragen zich soms ook erg kolonialistisch. Ik heb meerdere malen meegemaakt dat de lokaal gerekruteerde crewleden in staking gingen. Er waren bijvoorbeeld chauffeurs die weigerden in de auto te stappen omdat ze onze achtervolgingen van kandidaten te gevaarlijk vonden, of omdat ze te weinig betaald werden. Dat werd dan 'opgelost' door de leiding, en dan konden we weer verder. Meestal met andere chauffeurs, soms met dezelfde, die dan blijkbaar een betere deal hadden kunnen sluiten.

»Bij 'Temptation Island' waren er lokale camera-assistants die gechoqueerd waren door onze intenties en door wat ze moesten helpen filmen. Ze voelden zich beledigd. Vind je het vreemd?»

Barbara Kuipers, auteur van 'Niet te filmen', een roman over de wereld van reality-tv. 'Sommigen vinden zichzelf God omdat ze voor tv werken, hè.'

HUMO Wanneer besepte je dat je dit werk niet meer wilde doen?

Kuipers «Toen ik me zelf gebruikt voelde. Dat was voor het Nederlandse programma 'Coming to Holland: prins zoekt vrouw'. Ik was met een ploeg naar een eiland in de Stille Oceaan gestuurd, in het kielzog van een Nederlandse vrouw. Ze was in Nederland verliefd geworden op een zogenaamde prins die door de makers naar Nederland was gehaald. Op het eiland aangekomen werd pas duidelijk dat die man niet meer dan een soort stamhoofd was. De bevolking was er arm en er viel niets te beleven. Ze hadden er nog nooit westerlingen gezien. Maar dat was mij allemaal niet verteld. Ik moest wel zorgen voor een paradisijselijk liefdesverhaal met leuke beelden (zucht).»

VLUCHTMISDRIJF

Barbara Kuipers is niet de eerste die praat over haar werk achter de schermen van realityprogramma's. In 2006 deed **Marc Hoogsteijns** dat al. Hij had als researcher meegewerkt aan 'Peking Express', 'Stanley's Route' en 'Toast Kannibaal', en via een opiniestuk in De Standaard stelde hij de excessen van reality aan de kaak. Na zijn ontboezemingen maakten productiehuizen Endemol en Kanakna hem af in de pers.

Marc Hoogsteijns «Een programma als 'Peking Express' werd door Kanakna oorspronkelijk een 'docu-soap' genoemd, maar daar had het totaal niets mee te maken. Alleen: om zo'n programma aan een zender verkocht te krijgen, moest een land en zijn bevolking in een fraai daglicht worden gesteld. Dat was meteen ook een verkoopargument voor de Chinezen, de Russen of de Indiërs. Ik moest hen helpen overtuigen om in hun land te mogen komen filmen. Wij wisten natuurlijk heel goed dat we daar geen docu-soap kwamen draaien. Dat misbruik van die mensen, samen met het gesjoemel met kandidaten om verhaallijnen te creëren, was voor mij de reden om ermee te stoppen.»

HUMO Wat voor gesjoemel?

Hoogsteijns «Er werden liften geregeld voor kandidaten. Dat heb ik zelf gedaan, op aandringen van de productieleider. Dan zei die bijvoorbeeld: 'Zorg eens dat die snel een lift hebben, betaal iemand 200 euro.'»

HUMO Beseften de kandidaten dat?

Hoogsteijns «Niet echt. Soms stelden ze daar vragen over – 'Was dat nu gefikt of wat?' – maar daar heb ik hen nooit direct op geantwoord.

»Er zijn duidelijke richtlijnen over hoe je met kandidaten moet omgaan, en in briefings worden die geregeld herhaald. Je mag bijvoorbeeld niet te familiair worden, je moet afstand bewaren. Om mensen in hun 'reality' te laten, om ze op een bepaald emotioneel punt te krijgen. Er gaat weleens een psycholoog praten met iemand die het moeilijk heeft, maar dan vooral om bij te sturen, zodat zijn of haar reactie in het programma past.

»Aan de hand van de vooraf opgestelde psychologische profielen van de kandidaten weet je als programmamaker waar je naartoe moet. Uiteraard worden de op- ►

'Expeditie Robinson' kwam voor het eerst tot stand in Zweden, in 1997. Nog voor de eerste aflevering was uitgezonden, had er al een weggestemde deelnemer zelfmoord gepleegd.

REALITY-TV [1]

- ▶ drachten ook aangepast om bepaalde reacties uit te lokken. Je weet gewoon van tevoren dat iemand met een strafblad wegens agressief gedrag makkelijk agressief wordt als hij oververmoeid is, als hij fysiek en psychisch afziet. Dus zet je iemand anders tegen hem op, en dan krijg je vanzelf spektakel.

»Het kon ook onschuldiger: spelletjes werden zo gedraaid dat de ene meer kans had om te winnen dan de andere.»

HUMO Weten de presentatoren ondertussen wat er allemaal gaande is?

Hoogsteyns «Natuurlijk wel, maar dat kun je hun niet verwijten. Neem nu iemand als **Roos Van Acker**. Een toffe madam, die hard werkt, die graag reist. Haar job was: 'Peking Express' presenteren. Ze was er niet om te duiden of te sturen. Ik denk trouwens niet dat presentatoren daarbij stilstaan.»

Barbara Kuipers beschrijft in haar boek hoe een busje met een cameraploeg aan boord door het pikkedonker vlamt, achter de kandidaten aan, die een lift gekregen hebben in één of ander Aziatisch land. Op een bepaald moment lijken ze iemand die de straat oversteekt aan te rijden. Ze stoppen niet, om de kandidaten niet kwijt te spelen, rijden door, en plegen dus vluchtmisdrijf. Marc Hoogsteyns bevestigt dat er tijdens de opnames van 'Peking Express' meerdere ongelukken gebeurd zijn.

Hoogsteyns «We kregen het bevel om door te rijden als er een auto-ongeluk gebeurde. Zoiets gebeurt natuurlijk allemaal heel snel. In pakweg Afrika kun je maar beter niet op de plaats zelf stoppen, want dan lynchen ze je. Maar je kunt wel zo snel mogelijk in het volgende dorp halt houden. Of de slachtoffers nu licht- of zwaargewond zijn, of zelfs dood: je kunt dan op z'n minst aangifte doen, hulp sturen. Ik heb dat zelfs eens willen doen in de plaats van degene die het ongeval had veroorzaakt. Maar dat werd me allemaal geweigerd. Door de grote bazen, zoals **Ludo Poppe** van Kanakna.

»Maar stel je eens voor dat jouw kinderen op straat spelen, en dat een crew van de Chinese televisie langsseest terwijl ze kandidaten aan het volgen zijn die door België liften. En ze maaien jouw kinderen van de straat af: zou jij daarmee kunnen lachen?

Marc Hoogsteyns werkte mee aan 'Peking Express', 'Stanley's Route' en 'Toast Kannibaal'. 'Als er een auto-ongeluk gebeurde, kregen we het bevel om door te rijden.'

»Er is bij ongevallen nooit officieel melding van gemaakt, dus dat valt achteraf allemaal niet te bewijzen. Ook door mij niet, dat besef ik wel.

»Naar aanleiding van één ongeval ben ik eens vragen beginnen te stellen. Ik wist niet eens wat er precies gebeurd was, ik wilde gewoon weten hoe het zat. Maar dan is de bom gebarsten: Poppe dreigde er zelfs mee me professioneel dood te maken als ik de kwestie naar buiten bracht. Vervolgens probeerde hij anderen ervan te overtuigen dat ik maar geruchten verspreidde.

»En dan waren er natuurlijk nog al die andere incidenten: kandidaten die zich racistisch gedragen, crewleden die een overdosis drugs nemen. Geloof me, er waren véél dingen die het daglicht niet mochten zien. In de Duitse productie van 'Peking Express' is er eens een medewerker overleden na een overdosis. Ik mocht het bij de Chinezen gaan oplossen.»

HUMO Vanwaar al die excessen?

Hoogsteyns «De meeste programamedewerkers zijn twintigers die een groot avontuur meemaken, die zich soms twintig uur per dag uit de naad werken, die alles klakkeloos doen zoals het hun wordt opgedragen. En die als ze eens vrij zijn door het lint gaan. Ze zijn oververmoeid, nemen drugs...»

»En dan waren er ook respectloze eindredacteuren die er een spelletje van maakten jonge vrouwelijke

crewleden het bed in te lokken met mooie beloftes over volgende producties.

»Maar daar werd allemaal niet veel over gezegd. Het werd door de vingers gezien. Als ik er al eens een opmerking over maakte, was ik de oude zaag.

»Het is niet simpel een ploeg van tachtig mensen op reis in de hand te houden. Tussen Nepal en India hadden een aantal crewleden ooit drugs gekocht. Kon ik het risico lopen dat de productie in duigen viel als we bij een grenscontrole gepakt werden? Natuurlijk niet. Maar je werd dus scheef bekeken als je daar wat van zei.»

STIGMA

Barbara Kuipers bevestigt de verhalen van Marc Hoogsteyns over drugsgebruik.

Kuipers «Dat drugsgebruik kan ik niet ontkennen. Sommigen denken dat alles kan. Ze vinden zichzelf God omdat ze voor tv werken, hè. Ik had wel de indruk dat drugs vooral gebruikt werden in de hoogste regionen, bij de eindredacteuren en zo. Maar medewerkers dronken ook veel, omdat ze zich verveelden of oververmoeid waren.»

Hoogsteyns «Zulke dingen mogen toch eens aan de kaak gesteld worden?»

HUMO Maar toen jij in 2006 sprak over gesjoemel, kreeg je de wind van voren. Je werkgevers ontkenden alles.

Leo De Bock, in 1997 verantwoordelijk voor de documentaires van de VRT. «Het leven zoals het is»: die titel was soms bedrieglijk, omdat men net níét het leven toonde zoals het was.'

Hoogsteyns «Ludo Poppe heeft me in de krant een pathologische leugenaar genoemd. Hij zei dat ik onbekwaam was, dat ik al overal de deur was gewezen, dat wat ik vertelde nonsens was. Maar ik ben geen uil, hè. Ik wist van tevoren dat ze zo zouden reageren. Toch is er nooit een juridisch staartje aan mijn bekendnissen gekomen. Ze hebben me niet aangeklaagd. Natuurlijk niet: wat ik vertelde was gewoon wáár.

»Bij Endemol België was het trouwens nog een grotere catastrofe dan bij Kanakna. Vooral door onbekwame medewerkers, pure amateurs. De totale onbekwaamheid heb ik daar gezien.

»Ik ben ervan overtuigd dat ze bij VRT, vtm en VT4 de lat iets hoger gelegd hebben sinds mijn kritiek.»

HUMO Je bazen hebben je indertijd wel laten vallen.

Hoogsteyns «Ludo heeft met 'Peking Express' miljoenen verdiend. Hij heeft zijn bedrijf verkocht, is nu binnen, en woont in Los Angeles. Je moet respect hebben voor zo iemand, hij heeft het gemaakt. En hij is begonnen vanaf nul, hij had geen nagel om zijn gat te krabben.

»Je moet weten: hij en ik zijn altijd de beste vrienden geweest. We hebben samen gestudeerd, pinten gedronken en meisjes versierd. Tegenwoordig praten we weer met elkaar op Facebook. Ik heb ook helemaal geen problemen met hem, wél met de manier waarop die programma's gemaakt worden.

»Toen Ludo destijds Kanakna wilde opstarten, heeft hij eerst aan mij gevraagd om mee te doen. We hadden al zo vaak samengewerkt en elkaar geholpen. Maar ik woonde toen in Thailand en zag het niet zitten om terug te komen.

»Om een lang verhaal kort te maken: op een bepaald moment herkende ik Ludo niet meer. Het ging allemaal te ver. Ik denk dat het hem allemaal boven het hoofd groeide. Maar ik draag hem en anderen geen kwaad hart toe.

»Ik heb nog vrienden die momenteel reality draaien, die liever serieus journalistiek werk zouden doen, maar dat is niet te vinden. Ze moeten hun gezin ook te eten kunnen geven, hè.

»Ik wil die reality-tv ook niet totaafbreken, ik wil de excessen aankaarten. Al is het ook een beetje uit frustratie, omdat echte journalisten de kans niet meer krijgen goede reportages te draaien. Daar

'Bij 'Temptation Island' waren er lokale camera-assistants die gechoqueerd waren door onze intenties en door wat ze moesten helpen filmen. Ze voelden zich beledigd. Vind je het vreemd?'

is geen geld meer voor. De realitywaanzin soupeerde alle budgetten op. Dat is het spijtige aan de zaak.»

HUMO Heb je na je bekentenissen reacties van collega's gekregen?

Hoogsteyns «Heel veel. Iedereen was blij dat ik het eens zei zoals het is. Maar zelf durven ze dat niet, anders maken ze geen kans meer op werk in de media.»

Kuipers «De televisiewereld in ons taalgebied is zo klein, en daardoor durven medewerkers niet te praten: de kans is groot dat ze iemand voor wie ze gewerkt hebben bij een ander productiehuis opnieuw tegenkomen. Het is ook best moeilijk om uit de reality te stappen. Wie garandeert je dat je elders aan de slag kunt? Reality is een stigma.

»Ik heb ook negatieve reacties gekregen – sommige productiehuisen willen niet meer met mij werken. Maar ik ben nu met andere dingen bezig, ik werk aan een tweede boek. Het realityhoofdstuk is afgesloten. Voorgoed.»

HUMO Voor jou ook, Marc?

Hoogsteyns «Ik heb me er na de mediastorm van 2006 niet meer mee beziggehouden. Ik focus me nu op andere dingen. Men heeft me vaak gevraagd om méér te vertellen, maar tot nu toe heb ik de boot altijd afgehouden.»

VER VAN HUIS

Er is nog een derde partij die uit eigen naam wil getuigen over de excessen in de realitywereld. Hij kwam in het begin van dit stuk al even aan het woord: Leo De Bock. De voorbije vier jaar werkte hij als woordvoerder in de politiek; de periode daarvoor, tussen 2003 en 2008, oefende hij belangrijke functies uit bij twee tv-productiehuisen. Zo was hij een tijdlang algemeen directeur van Kanakna, ook toen de gebeurtenissen zich afspeelden die Barbara Kuipers en Marc Hoogsteyns hierboven beschrijven.

De Bock «Onder mijn vermeende verantwoordelijkheid zijn die dingen zeker gebeurd. Tijdens de opnames van 'Peking Express' werden zelfs drugs gesmokkeld door leden van de ploeg. Dat heb ik post factum uit verschillende bronnen vernomen.»

HUMO 'Vermeende verantwoordelijkheid': wat bedoelt u daarmee?

De Bock «Bij Kanakna trokken anderen aan de touwtjes. Ik werd alleen maar gebruikt als het uitgangsbord, de leverancier van geloofwaardigheid. Ze hielden me overal buiten. Ik heb verschillende keren voorgesteld mee op reis te gaan voor 'Peking Express'. Maar dat wilden ze niet. Ik was dus nooit

ter plaatse. En achteraf over zoiets oordelen is bijzonder moeilijk. Ik zou dat soort dingen in ieder geval nooit geaccepteerd hebben.

»Ik ben weggegaan, omdat het gebrek aan morele waarden mij naar de keel begon te grijpen en ik geen enkele macht had om er wat aan te doen.»

HUMO Die verhalen over drugs en doden zijn wel schokkend.

De Bock «Waarom gebeurden er ongevallen, denk je? De chauffeurs vielen in slaap omdat ze zo lang moesten werken!

»En drugsgebruik bij medewerkers? Dat was toen schering en inslag bij dat soort programma's. Ik heb het hallucinante verhaal over die drugsdode in 'Peking Express' uit eerste hand. Het was een Duitse eindredacteur, die ofwel een overdosis genomen had ofwel drugs van slechte kwaliteit gebruikt had. Hij heeft zijn doodstrijd gevoerd in aanwezigheid van een collega met wie hij de kamer deelde: die man heeft niets ondernomen, mogelijk omdat hij zelf stoned was.

»Als drugs zo gewoon zijn in je ploeg, ben je ook figuurlijk heel ver van huis, lijkt mij, nee?

»In Phuket, Thailand, is één van de locals in voor mij onduidelijke omstandigheden omgekomen. Ik ken de details niet; ik heb alleen een

vage uitleg gekregen, met een boodschap die ik moest geven als de media contact met me opnamen.»

HUMO Is er de laatste jaren iets veranderd?

De Bock «Goh. Ik denk het wel. De mensen die Kanakna leidden in de periode waar we nu over spreken, zijn weg. De nieuwe baas, Kris Spaepen, heb ik zelf aangenomen. Een fijne mens, zeer competent ook, maar hij moet wellicht een moeilijke erfenis zien weg te werken.»

HUMO Blijkbaar is de werkdruk in sommige producties ook erg hoog.

De Bock «Weet je, mensen die voor de televisie willen werken, zijn een dankbare prooi. Ze zijn blij dat ze hun droom kunnen waarmaken. De lange dagen nemen jonge medewerkers dan maar voor lief. Uiteraard moet je niet voor tv gaan werken als je je weekends vrij wilt hebben, maar de druk is bijwijken toch overdreven groot.

»En de zenders knijpen wel een oogje dicht als ze daardoor een programma goedkoper kunnen krijgen, of een programma in huis kunnen halen dat ze anders niet zouden kunnen betalen. De malafide productiehuisen gingen zo indertijd voor een winst van dik dertig procent, terwijl in hun offerte vijftien procent stond. Ze betaalden sommige medewerkers gewoon maar zeventig procent van het bedrag dat in de offerte vermeld stond... Een open boekhouding was destijds onbespreekbaar.

»Maar de omroepen namen daarover geen standpunt in. Schuldig verzuim, eigenlijk. Veel productiehuisen zijn best klein, dus heb je er ook geen syndicale afvaardiging. Wat ik vooral verbijsterend vind: hoewel we niet meer 'Wir haben es nicht gewusst' kunnen zeggen, is er nooit enig maatschappelijk of politiek debat hierover gevoerd. De media springen daar niet gemakkelijk op, en de kijkers trekken het zich niet aan – ze willen gewoon leuke televisie. *Nobody fucking cares.*»

NASCHRIFT

We hebben Ludo Poppe, de grote baas van Kanakna ten tijde van de verhalen in dit artikel, gevraagd om een reactie. Hij laat weten dat hij 'niet wenst te reageren'.

Peter Schoenaerts

VOLGENDE WEEK DE SPEELTUIN VAN DE PSYCHOLOGEN

VAN HET KASTJE NAAR DE MUUR: DEMASQUÉ VAN DE **REALITY-TV** [2]

DE SPEELTUIN VAN DE PSYCHOLOGEN

Zomer 1971. Psycholoog Philip Zimbardo voert een experiment uit aan Stanford University in Californië. Hij simuleert met behulp van vrijwillige studenten het leven in de gevangenis. Enkele van zijn belangrijkste onderzoeksvragen: wat gebeurt er als je goede mensen in een soort hel dropt? Wint het goede het van het kwade? Of wint het kwade? Het experiment moet al na zes van de voorziene veertien dagen worden afgebroken. In de gesimuleerde gevangenis heerst dan een fascistisch regime dat aan de concentratiekampen doet denken: de cipiers zijn echte sadisten geworden, en de gevangenen vertonen tekenen van depressie en extreme stress. Beide groepen gaan volledig in hun rol op, ook al weet iedereen dat ze vrijwillig aan een experiment deelnemen.

Zimbardo toonde aan dat wie volledig van de buitenwereld wordt afgesloten en in een gecontroleerde omgeving wordt geplaatst, zich schikt in zijn rol, daar ook echt in begint te geloven, en psychologisch totaal afhankelijk wordt van die nieuwe realiteit met eigen regels en rituelen. De gevangenen lieten zich tot hun eigen verbazing vernederen en mishandelen, omdat dat soort gedrag tot hun enige realiteit was gaan behoren.

The Stanford Prison Experiment heeft altijd veel kritiek gekregen, omdat het niet wetenschappelijk genoeg zou zijn geweest. Toch blijft het

een belangrijk model voor onderzoekers in de sociale psychologie. En niet alleen voor hen. De makers van 'Big Brother' noemden het als één van hun voorbeelden. De manier waarop producers van reality-tv hun deelnemers in de tang houden is dikwijls te vergelijken met de manier waarop de cipiers hun gevangenen behandelden in Stanford. Maar terwijl Zimbardo zijn experiment vroegtijdig afbrak uit angst te veel psychisch lijden te veroorzaken, gaan realityshows ongenadig door. Dalende kijkcijfers zijn de enige reden om ze op te doeken. Dus wat doen de tv-productiehuizen?

Verhalen aandikken, sturen, manipuleren. En daarbij zijn psychologen, zoals u in deze kolommen zult ontdekken, een welkome hulp.

DUBBELZINNIG

De werkelijkheid van reality-tv is een artificiële werkelijkheid (een huis, eiland, kostschool, restaurant) waar gewone mensen samen zijn – dus geen acteurs met uitgeschreven dialogen. Maar dat betekent niet dat er geen script is: de deelnemers zijn er zich gewoon niet van bewust. 'Alles wat er in reality-tv gebeurt, is voorbereid,' zegt de Nederlandse journaliste **Barbara Kuipers**, die aan verschillende realityprogramma's meewerkte en haar belevenissen enkele maanden geleden in de vorm van een roman ('Niet te filmen') uitbracht.

Barbara Kuipers «Bij 'Temptation Island', bijvoorbeeld, wordt van tevoren ingeschat wie er zal vreemdgaan, en met wie. De programmakers kennen de zwakke plekken van de deelnemers en weten hoe hun ideale man of vrouw eruitziet. Wees er maar zeker van dat er zo eentje op het eiland zit, met wie de kandidaat zo vaak mogelijk in aanraking zal komen.»

HUMO Zijn er altijd psychologen bij realityprogramma's betrokken?
Kuipers «Dat denk ik wel, ja. Zelf heb ik het in elk geval nooit anders geweten.»

Als een realityshow kritiek krijgt vanwege de behandeling van zijn deelnemers, zijn de psychologen er als de kippen bij om het productiehuis te verdedigen. Maar hun rol is op z'n minst dubbelzinnig. Enerzijds moeten ze de deelnemers selecteren in functie van het verhaal, zodat er zeker ruzies of seksuele escapades voorkomen. Anderzijds moeten ze hen ook opvangen en beschermen, als ze emotioneel door het lint gaan – en dát is uiteindelijk wel het doel van veel realityprogramma's.

HUMO Hebben die psychologen er dan geen moeite mee hun vakkenis voor minder nobele doeleinden in te zetten?

Kuipers «Het is allemaal ijdelheid: ze zijn er trots op dat ze voor tv werken. Eén van de psychologen die ik ken en die vroeger achter de schermen werkte, heeft nu in Nederland een eigen programma.

»Kijk, in reality-tv worden situaties gecreëerd waarin kandidaten

als marionetten gebruikt worden. Loopt er iets mis of gaat iemand over de rooie, dan zeggen ze: 'Ja, maar dat zou die kandidaat in het gewone leven óók gedaan hebben.' Het is nooit de schuld van het programma of van de psycholoog. En hoe langer je in de branche werkt, hoe normaler je de excessen gaat vinden.»

Reality-tv doet er alles aan om een groep die goed functioneert kapot te maken: door deelnemers weg te laten stemmen of twee verschillende groepen samen te voegen. Zo ontstaan er steeds weer nieuwe mogelijkheden tot conflict. En: mensen onder stress leveren geheide extreme emoties en interessant drama op. Om dat te bereiken, worden beproefde ondervragings- en marteltechnieken bovengehaald: ze afzonderen en manipuleren, ze onvoldoende slaap gunnen, zorgen dat ze hoop krijgen en plots die hoop uit elkaar laten spatten, zorgen dat ze anderen gaan wantrouwen en paranoïde worden. Ze geen eten ge-

freelancers samen als ze hun hulp nodig achten. Dat deden ze bijvoorbeeld ook ten tijde van 'Big Brother'. FremantleMedia ('Boer zkt vrouw', 'Idool'), Eyeworks ('Toast Kannibaal', 'Wie trouwt mijn zoon?') en Kanakna Productions ('Expeditie Robinson', 'Mijn restaurant!') konden of wilden ons amper informatie geven. Dan maar zelf op zoek gegaan.

Joris Bruyninckx, een psycholoog die naar eigen zeggen voor alle grote productiehuisen heeft gewerkt, vertelde zeven jaar geleden in Dag Allemaal dat hij voor realityprogramma's psychologische profielen van deelnemers maakt, via vragenlijsten. Hij ontkende in datzelfde interview dat psychologen bij het creatieve proces betrokken worden. Ook zijn collega **Jurgen Surinx**, die al jarenlang vast werkt voor Kanakna, vertelde in Dag Allemaal dat hij onderzoekt of kandidaten psychisch sterk genoeg zijn. Naar eigen zeggen kan hij ook perfect voorspellen hoe sommige mensen op bepaalde situaties zullen re-

Leo De Bock «Absoluut. Zij helpen ze selecteren op basis van profielen die in verschillende combinaties vuurwerk kunnen opleveren: dát is de werkelijke intentie. Ze zullen wel de eventuele schade die het spel veroorzaakt proberen te beperken, maar het spel zelf staat voorop. Vergelijk het met een dokter die eerst iemand ziek maakt, en daarna probeert te vermijden dat het slecht afloopt.»

HUMO Kent u Jurgen Surinx, die al meer dan tien jaar als psycholoog voor Kanakna werkt?

De Bock «Ja. Wil hij u meer vertellen?»

HUMO Hij liet me weten dat hij ervoor heeft gekozen in de schaduw te blijven.

De Bock (lacht) «Schitterend! Het is mogelijk dat hij niks kan zeggen zonder zijn baan op het spel te zetten.

»Kijk, als je ziet wat voor programma's er gemaakt worden, dan weet je dat die psychologen niet louter de kandidaten begeleiden, hè.»

'HET SPEL KOMT ALTIJD OP DE EERSTE PLAATS'

ven of slechts op zeer onregelmatige tijdstippen eten geven, behoort ook tot de geplogenheden. Op die manier verbreek je hun dagelijkse routine en ondermijnt je hun gevoel voor wat normaal is, wat hun afhankelijkheid van de programmakers versterkt.

Wij hebben enkele van de bekendste tv-productiehuisen gevraagd hoe zij de deelnemers aan hun realityprogramma's psychologisch begeleiden. Endemol België, dat op dit moment 'The Voice van Vlaanderen' produceert, heeft naar eigen zeggen geen vaste psychologen in dienst, maar werkt wel met

ageren, maar die informatie geeft hij niet door aan de programmamakers – zijn eigen werkgevers, dus. Beiden konden niet ingaan op onze vraag om meer te vertellen over de psychologische begeleiding: Surinx zegt dat hij liever in de schaduw blijft werken; Bruyninckx verwijst naar het beroepsgeheim.

Leo De Bock had tussen 2003 en 2008 belangrijke functies bij twee tv-productiehuisen: bij Kanakna was hij algemeen directeur, bij Sylvester Productions het hoofd van de tv-afdeling. Hij bevestigt dat psychologen bij reality-tv méér doen dan deelnemers met problemen helpen.

ETHISCHE CODE

Mia Leijssen is hoogleraar psychologie aan de KU Leuven en daar ook voorzitter van de ethische commissie van de faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen. Aan haar vragen we hoever een psycholoog mag gaan in het helpen maken van televisieprogramma's.

Mia Leijssen «Als psycholoog moet je altijd kunnen verantwoorden waarom je iets doet. En wat je doet moet deelnemers of de samenleving ten goede komen.

»Bij een dilemma moet je als hulpverlener altijd de kant van de ►

- zwaksten kiezen, anders neem je je vak niet au serieux.

»Natuurlijk mag je soms stress veroorzaken bij mensen, of hen doen afzien. Maar dat moet dan wel in functie van een educatief doel zijn; de positieve gevolgen moeten tegen de schade opwegen. Stel dat je een groep drugsverslaafden op expeditie stuurt om af te kicken: dan mag je ze laten afzien om ze te trainen in doorzetting en zelfredzaamheid, vaardigheden die voor hun persoonlijke ontwikkeling cruciaal zijn.»

HUMO Wat vindt u ervan dat psychologen de zwakheden van kandidaten opsporen en aan tv-makers briefen?

Leijssen «Zwakheden van een kandidaat kan en mag je niet gebruiken in functie van een spel.

»Een psycholoog mag niet licht met het beroepsgeheim omspringen: als een deelnemer iets in vertrouwen aan hem vertelt, geldt de zwijgplicht. Die doorbreken mag je alleen in het belang van de cliënt of van zwakkere partijen. Maar dan moet het al om een zeer ernstig gevaar gaan. Stel dat iemand doodsb bedreigingen uit: dan moet je uiteraard maatregelen nemen.»

HUMO Wat sommige psychologen voor de televisie doen, kan dus niet door de beugel?

Leijssen «Als er psychologen zijn die daadwerkelijk goedkeuren wat u beschrijft, overtreden ze hun beroepscode. Het is mogelijk dat ze geen lid zijn van de beroepsvereniging die de ethische code uitvaardigt, maar dan mogen ze ook de titel van psycholoog niet voeren.»

Emeritus hoogleraar Philip Zimbardo, voormalig voorzitter van de American Psychological Association en de man van The Stanford Prison Experiment, is het met professor Leijssen eens.

Philip Zimbardo «Als psychologen op zoek gaan naar deelnemers met een interessant profiel, heb ik daar geen enkel probleem mee: dan helpen ze goede tv te maken. Maar als ze zich laten gebruiken om de zwakheden van kandidaten bloot te leggen, dan prostitueren ze zichzelf.

»De psychologische hulp die deelnemers aan reality-tv wordt geboden, stelt ook niet veel voor. Die is er vooral om de indruk te wekken dat men met de kandidaten begaan is.»

HUMO Wat vindt u ervan dat televisiemakers zich baseren op uw

SIGFRID EGGERS

Mia Leijssen, hoogleraar psychologie aan de KU Leuven. 'Zwakheden van een kandidaat kan en mag je niet gebruiken in functie van een spel.'

gevangenisexperiment, en meestal nog veel verder gaan?

Zimbardo «Mijn experiment heb ik uit wetenschappelijk oogpunt opgezet; het was een sociologisch onderzoek waar het publiek iets van kon opsteken. De tv-programma's waar u het over hebt, zijn er alleen maar om te entertainen. Door de concurrentie willen ze trouwens aldoor vernieuwen en origineler worden. Dat leidt uiteraard tot excessen, op alle gebied.

»Het is ook *gewoon* geworden om kandidaten en kijkers te choqueren. Vlak na 9/11 werd in de Amerikaanse 'Big Brother' een deelnemer naar de dagboekkamer geroepen. De anonieme stem van Big Brother vertelde haar daar niet alleen wat er in New York gebeurd was, maar ook dat haar nichtje, die in de WTC-torens werkte, vermist was. Je kunt je de impact van zulk nieuws wel voorstellen.»

HUMO Haar verdriet werd gebruikt als entertainment. Ze hadden haar ook gewoon even apart kunnen nemen.

Zimbardo «Precies.

»Op dit moment is er nergens ter wereld sociologisch onderzoek mogelijk waarbij extreme stress bij de deelnemers wordt opgewekt – universiteiten laten dat eenvoudigweg niet toe. Maar in naam van de televisie kun je je alles permitteren. Realityshows kennen geen grenzen meer. Terwijl die er wel zouden moeten zijn, me dunkt.»

HUMO Meneer De Bock, vindt u dat

er regels moeten komen die bepalen hoever televisieprogramma's mogen gaan?

De Bock «Gaan decreteren, verplichten hoe het moet: dat werkt niet, simpelweg omdat je niet kunt controleren hoe een ploeg medewerkers bijvoorbeeld op locatie met kandidaten omspringt. Maar je kan als omroep wél een soort ethische code opstellen voor de productiehuizen. Daarvoor kan je rond de tafel gaan zitten met bijvoorbeeld de Raad voor de Journalistiek, academici enzovoort... Dat is ook al gebeurd bij kleding- en meubelketens, hè, dat ze beloven dat ze geen producten aanbieden die het resultaat zijn van kinderarbeid. Tv kan daar een sterkte van maken: dat je een politiek voert waarin misbruik van mensen niet kan.»

Leijssen «Ja, misschien is een ethische commissie voor de media wel een goed idee. Maar de media zullen dat zeker te betuttelend vinden, dat weet ik nu al.»

We vroegen de VRT, vtm en VT4 of ze misschien al een soort ethische code hebben: afspraken over hoe hun tv-makers moeten omgaan met 'gewone mensen'. De VRT verwees ons naar haar programma-charter, te vinden op vrt.be, waarin onder meer staat dat de openbare omroep kwetsbare mensen beschermt, zich hoedt voor extreme beeldvorming, voyeurisme en uitslachprogramma's, mensen niet aan gevaaren blootstelt en hun privacy respecteert.

De woordvoerders van vtm en

Philip Zimbardo, de man van The Stanford Prison Experiment. 'Het is gewoon geworden om kandidaten en kijkers te choqueren.'

VT4 laten weten dat ze ook afspraken maken met producenten over wat wel of niet kan. Helaas kunnen ze geen vergelijkbaar document voorleggen.

Kristof Demasure (VT4) «Er is een verschil tussen een algemene code op papier en het opnemen van effectieve verantwoordelijkheid. VT4 heeft voor elk realityprogramma altijd duidelijke afspraken met de productiehuizen gemaakt over casting, sfeerschepping enzovoort. Die worden trouwens van begin tot eind opgevolgd door een programmamanager.»

Sara Vercauteren (vtm) «Wij vragen dat de producenten zich aan de wet houden en hun programma's met respect voor de deelnemers maken. De productiehuizen zorgen voor een professionele psychologische begeleiding, vtm zorgt voor begeleiding bij het omgaan met de pers. Afhankelijk van het soort programma komt daar nog extra ondersteuning bij. Bij 'Mijn restaurant!' worden deelnemers bijvoorbeeld geholpen met hun boekhouding door een accountancybureau.»

PART OF THE GAME

Rest ons nog één belangrijke invalshoek: hoe beleven kandidaten zelf een realityshow? Om daar een idee van te krijgen, gingen we praten met twee oud-deelnemers van 'Mijn restaurant!': **Lins Mommen** (editie 2008) en **Tom Paumen** (editie 2009). Lins en haar toenmalige echtgenoot **David** eindigden op de derde plaats, met restaurant Matize in Antwerpen. Ze werkt nu niet meer in de horeca. Tom deed mee met zijn beste vriendin **Ann**. Ze werden tweede na **Claudio** en **Gaëlle**. Ondertussen zijn ze de eigenaars van restaurant Bigarreux in Sint-Truiden.

HUMO Hoe kijken jullie terug op 'Mijn restaurant!'?

Tom Paumen «Ik heb er in het algemeen alleen maar goede herinneringen aan. Mijn leven is helemaal veranderd, mijn carrière heeft een boost gekregen. Er zijn natuurlijk ook nadelen: ik heb mijn vrienden en familie in Maaseik moeten achterlaten, en daar had ik het wel moeilijk mee.»

Lins Mommen «Ik heb er ook goede herinneringen aan overgehouden. We hebben een nieuwe wereld en veel nieuwe mensen leren kennen. Het negatieve is natuurlijk dat ►

- ik mijn restaurant heb moeten opgeven: ik bleef met schulden achter en ging failliet. Maar ja, zo iets weet je niet op voorhand.»

HUMO Zijn de casting en de psychologische screening volgens jullie goed gebeurd?

Paumen «Ze deden dat in ieder geval zeer grondig. Zo'n examen had ik nog nooit gedaan: zo veel invulformulieren! Dat hele onderzoek bestond uit drie of vier onderdelen, en daarna volgden nog psychologische gesprekken.»

HUMO Hadden jullie het gevoel dat jullie goed begeleid werden?

Paumen «Eigenlijk wel. Zowel tijdens als na de opnames stonden ze voor ons klaar. Ik moet wel zeggen dat Ann en ik daar zelf niet zo'n behoefte aan hadden. Bij andere kandidaten hebben psychologen of programmamedewerkers sneller moeten ingrijpen.»

Mommen «De programmamakers zeiden voortdurend dat we een beroep konden doen op de psycholoog als we daar behoefte aan hadden, maar dat hebben we niet gedaan. Ze zijn één keer uit zichzelf naar ons gekomen, toen we genomineerd waren, om te zien of we het nog konden volhouden. Ook toen het in de pers kwam dat ik de boeken van Matizze heb moeten neerleggen, heeft de psycholoog me gevraagd of ze iets voor me konden doen. Maar op dat moment had ik daar echt geen zin in. Achteraf bekeken had ik er misschien beter wél gebruik van gemaakt.»

HUMO Gingen de programmamakers soms te ver? Hebben ze zwakheden van kandidaten gebruikt?

Paumen «Dat denk ik wel. Ik ben bijvoorbeeld niet goed in Frans, en ik werd daar tijdens het programma zo vaak mee geconfronteerd dat ik er bijna gek van werd. Soms voelde je ook dat ze in een bepaalde richting stuurden, zodat je zenuwachtig of kwaad werd. Toen ik doorhad dat je daar toch niets aan kunt doen, heb ik me daaroverheen gezet. Maar ik heb me weleens kwaad gemaakt, ja. *Offscreen*, als ik het niet eens was met iemand.»

Mommen «Ze proberen de deelnemers zeker te sturen, maar wij hielden er ons hoofd goed bij. Een aantal keer hebben we geweigerd iets te doen, en dan zwaaiden ze met het contract. Ze hebben ook gedreigd ons uit het spel te zetten als we niet alles deden wat ze vroegen. Ik kan niet tegen onrechtvaardig-

heid, en zo hebben ze me weleens heel kwaad gekregen. Of ze dat bewust hebben gedaan? Geen idee.»

HUMO Denken jullie dat alles eerlijk verliep?

Paumen «Absoluut niet. Ik herinner me dat we eens ergens in Wallonië met alle deelnemers gerechten moesten maken. Iedereen moest op een gegeven moment stoppen, omdat **Peter Goossens** ons zou komen beoordelen, maar Claudio bleef maar voortwerken, en dat werd toegestaan. Als we daar dan over klaagden, of er iets over zeiden voor de camera, dan werd dat genegeerd. En zeker niet uitgezonden. Zulke zaken zijn meerdere keren gebeurd.

»Ik weet ook dat er scenario's circuleerden. Verscheidene medekandidaten hebben die gezien, per ongeluk. Daar waren de programmamakers niet blij mee, uiteraard.»

Mommen «Er is een reden waarom je geen contact mag hebben met je medekandidaten, hè. Wie toch contact had, merkte al snel dat er geregeld oneerlijke dingen gebeurden. Ik had ook mijn twijfels over het hele stelsysteem. En op een gegeven moment had ik op tv verschillende outfits aan terwijl ik één zin uitsprak: dat zegt genoeg, hè.»

HUMO Jullie werkten hard, dag en nacht. Stonden jullie onder druk?

Paumen «Enorm. De laatste weken dacht ik: 'Als de boel nu ontploft, kan het me niet meer schelen.' We werden helemaal geleefd. Rust was er niet. Je voelt je leeg, hebt geen eigen gedachten of mening meer. Ik was niet meer dan

een robot. We moesten een nieuwe zaak runnen, hè.

»We mochten ook alleen materiaal bij de sponsors aankopen, die belachelijk hoge prijzen aanrekenden, maar dat was *part of the game*. Doordat we geen verlies draaiden, mochten we gelukkig onze aangekochte apparatuur en ons porselein behouden. Volgens mij zijn we één van de weinige koppels die geen schulden hebben overgehouden aan het programma.»

HUMO Spijt hebben jullie niet?

Paumen «Nee, ik zou het opnieuw doen. Mijn droom van een eigen restaurant is ook uitgekomen, hè. En ik heb ook altijd wel willen weten hoe het voelt om bekend te zijn. Daar hebben we van kunnen proeven. Gelukkig hebben we geen last gehad van de roddelpers, dat speelt ook mee. Vtm heeft ons goed voorbereid en geleerd hoe we met de media moesten omgaan.

»Eén van de minpunten was misschien ons contract. Daarin stonden dingen waar we niet over te spreken waren. Waarom mochten we niet in hetzelfde pand blijven? Of de naam van ons restaurant behouden? Uiteindelijk kon dat wel na goedkeuring van de medekandidaten en vtm. En nog zo iets: waarom mochten wij niet maar ons personeel wél de toen opgebouwde zaak overnemen?»

Mommen «Alles moest zo snel gaan dat je eigenlijk geen benul hebt van die contracten. Toen we graag een boek wilden uitbrengen en dat een probleem bleek te zijn, was dat voor ons een complete verrassing. Ze denken volgens mij ook

niet echt na over de toekomst van de kandidaten — alleen het programma telt. Maar spijt van mijn deelname heb ik niet; ik probeer in alles het positieve te zien.»

KUTPROGRAMMA

Dat deelnemen aan een realityprogramma ook zwaar kan tegenvallen, bewijst het tragische verhaal van **Chris Aerts** (op de openingsfoto samen met Peter Goossens). Als ervaren kok nam hij in 2009 deel aan 'Mijn restaurant!', samen met zijn vrouw **Wendy**. Hij werd hard aangepakt door de jury. Ze kraakten zijn kookkunsten — zijn passie — helemaal af. De roddelbladen smulden ervan. Na afloop bleef hij werkloos achter met een gebroken relatie en een schuldenberg van minstens 25.000 euro. In september 2010 stapte hij uit het leven. Hij was vierendertig.

In een afscheidsbrief schreef Chris dat hij en Wendy nooit aan dat 'kutprogramma' hadden mogen meedoen. Zijn familie mijdt de media, maar voor één keer wilde vader **Frans De Wachter** nog eens spreken.

HUMO Was Chris blij dat hij aan 'Mijn restaurant!' kon meedoen?

Frans De Wachter «In het begin was het voor hem inderdaad: 'Joepie!' Mijn vrouw en ik zeiden meteen: 'Doe dat niet. Je weet wat er allemaal in zulke programma's gebeurt.' Maar een eigen restaurant was zijn droom, hè. Zodra hij zijn keuze gemaakt had, stonden we daar uiteraard wél achter.»

HUMO Hoe zat het met de psychologische begeleiding?

De Wachter «Op voorhand was er een gesprek met een psycholoog. Chris vertelde dat er in het begin van de opnames ook wel iemand beschikbaar was, maar in de loop van de reeks was zulke hulp volgens mij zo goed als onbestaande. Het was in ieder geval niet wat het moest zijn, lijkt me.»

HUMO Waar liep het volgens u mis?

De Wachter «Het ging in feite niet om kunnen koken of een restaurant runnen. De programmamakers hebben erg gefocust op wie de deelnemers waren, soms meer dan op hun capaciteiten. Chris kon nogal koppig zijn, en dat hebben ze bijvoorbeeld uitgespeeld. En ze hebben ook op de relationele problemen tussen hem en Wendy ingezoomd.»

HUMO Denkt u dat ze hen ook om

Tom Paumen nam in 2009 samen met zijn beste vriendin Ann deel aan 'Mijn restaurant!'. 'Ik weet dat er scenario's circuleerden. Verscheidene medekandidaten hebben die gezien, per ongeluk.'

dergelijke achterliggende redenen als kandidaten hadden uitgekozen?

De Wachter «Ja. Dat leverde spectaculaire tv op, hè. Op dat vlak voelde Chris zich zeer zeker gebruikt. Op een bepaald moment heeft hij zelfs gezegd dat hij wilde stoppen, maar de programmamakers hebben hem gewezen op zijn contract, dat hem verbood te stoppen.

»Op tv werd hij afgemaakt. Er werd duidelijk gemanipuleerd om hem als kok slechter te laten overkomen dan hij was. Het kwam zelfs voor dat juryleden hem persoonlijk zeiden dat iets goed gedaan was, maar als de camera's draaiden, zeiden ze compleet het tegenovergestelde. Dan was hij helemaal van de kaart.

»Ze moesten eens iets maken met kreeft. Er waren verschillende soorten beschikbaar. De soort die Chris wilde kiezen, *mocht* hij niet gebruiken. Hij kreeg door de productie een andere soort toegewezen. Uiteindelijk kreeg hij van de jury naar zijn voeten dat zijn gerecht op niks trok, om twee redenen: de kreeft die hij had gebruikt was buiten seizoen én onverantwoord duur voor zijn budget. Maar dat was dus in scène gezet, hè. Hij wist dat die andere kreeft de juiste was, maar hij had geen verweer. Hij moest de rol spelen waarin ze hem geduwd hadden.»

HUMO Heeft Chris bij de productie aangekaart dat hij niet fair behandeld en geportretteerd werd?

De Wachter «Hem kennende zal hij dat zeker gedaan hebben. Ik weet dat hij een keer de aandrang heeft gehad om Peter Goossens naar de keel te vliegen. Maar hij heeft zich kunnen inhouden. Zijn contract stipuleerde dat fysieke agressie een reden was om iemand uit de reeks te zetten.

»We hebben eens een scenario gevonden. Ik heb dat zelf gezien. Daarin stonden dingen als: 'Doet Chris dit, dan moet **Dirk De Prins** dát zeggen.' Er stond ook in dat de programmamedewerkers ervoor moesten zorgen dat Wendy in die bewuste aflevering in huilen moest uitbarsten. Er was echt veel manipulatie.»

HUMO Wat was voor Chris de zwaarste klap?

De Wachter «Dat ze hem in zijn eer als kok gekrenkt hebben. Hij werkte al jaren als kok. Met succes. Hij heeft in uitstekende restaurants gewerkt, in Mechelen, in Antwer-

'Bij 'Temptation Island' wordt van tevoren ingeschat wie er zal vreemdgaan, en met wie.' (Op de foto: Gringo en Ciska, één van de meest besproken koppels uit het programma.)

pen. Hij heeft bijna nooit hoeven te solliciteren, hij werd gevraagd om ergens te komen werken. Hij kon bij wijze van spreken zijn werkgever kiezen.

»Na het programma heeft hij nooit meer echt werk gevonden. Potentiële werkgevers kleineerden hem, zeiden dat hij niet kon koken. Niet alleen zijn beroepseer was gekrenkt door 'Mijn restaurant!', zijn beroepsmogelijkheden waren ook beknot.»

HUMO Financieel liep er ook van alles fout, zowel tijdens als na het programma.

De Wachter «Er waren al problemen vanaf het begin. Chris had goede ideeën voor de inrichting van de zaak. Hij wilde bijvoorbeeld speciale en betaalbare verlichting laten plaatsen, maar dat ging niet. Ze moesten bij een sponsor verlichting gaan kopen, die veel duurder was! En dan kregen ze weer commentaar dat ze hun budget niet goed beheerden.

»Vtm zegt altijd dat iedereen goed gebriefd wordt, en dat de contracten duidelijk zijn, maar in de euforie van het moment... Chris was al lang met het programma bezig toen voor hem pas duidelijk werd dat het startgeld dat ze

hadden gekregen een soort lening bleek te zijn, die ze in de loop van het programma moesten terugbetalen. De meeste deelnemers zijn dat jaar met schulden geëindigd. Wat had je verwacht?»

HUMO Was er dan niemand die de kandidaten op financieel vlak begeleidde?

De Wachter «Op een bepaald moment kregen ze wel iemand over de vloer die de boeken kwam nakijken, om te zien of ze goed bezig waren. Dat is ook uitgezonden. Maar tegen dat alle kandidaten doorhadden dat alleen de winnaar zijn restaurant mocht houden en dat het startkapitaal een echte lening was, zaten ze al midden in de opnames.

»Chris, zijn boekhouder en ik zijn na het programma naar vtm getrokken om over de schulden te praten. Ze hebben na veel discussies de helft kwijtgescholden. Meer zat er niet in, denk ik. Maar hadden ze dat niet gedaan, dan hadden we ze wel voor de rechter gesleept.»

HUMO Ironisch eigenlijk, dat de deelnemers van 'Mijn restaurant!' zichzelf in de schulden werken door personeelskosten, terwijl zijzelf onbetaalde arbeid moeten verrichten voor het productiehuis.

De Wachter «Tja... En die deelne-

mers doen uit zichzelf ook al enorme investeringen. Ze moeten hun werk opzeggen, want zes maanden lang leven ze alleen maar voor dat programma. Je zou ze ten minste kunnen helpen om na 'het spel' weer werk te vinden. Een soort win-winsituatie voor beide partijen. Nu wint er maar één partij: de producent.»

HUMO Mogen we zeggen dat Chris eronderdoor gegaan is door 'Mijn restaurant'?

De Wachter «Zeker weten. Zijn depressie was te wijten aan het programma. Maar vergeet ook de rol van de roddelpers niet. Hij en Wendy konden geen stap zetten of het stond in de bladen. Zelfs al gaven ze geen interviews, Story en Dag Allemaal schreven wat ze wilden.

»De huwelijksproblemen, Chris zijn nieuwe vriendin, het werd breed uitgesmeerd. Het eind van het programma werd zo geen eindpunt van alle ellende, door die boekskes bleef het gewoon duren. Daardoor raakte hij maar niet uit de put. Je kent de afloop: hij wilde dat heel dat spel stopte, ook voor Wendy en de kinderen.»

HUMO Hebben de programmamakers na Chris zijn overlijden hun medeleven betuigd?

De Wachter «Het productiehuis, Kanakna, heeft bloemen gestuurd – mijn dochter wilde die absoluut niet in huis. Meer hebben we van hen of vtm niet gehoord. Maar ze hebben natuurlijk ook altijd enige link tussen Chris' z'n dood en hun programma ontkend.»

HUMO Hebben jullie gedacht over een rechtszaak? Aan compensatie?

De Wachter «Wij wilden daar geen energie insteken. Onze eerste zorg was: het hele verhaal op een propere manier afsluiten, zodat Wendy met de kinderen aan een nieuw leven kon beginnen. We wisten wel dat we van de programmamakers niets moesten verwachten.»

HUMO Wilt u nog graag iets kwijt?

De Wachter «De kern van de zaak is dat in dit soort programma's sommige mensen in hun wezen gekraakt worden. Om de kijkcijfers. En dan nog eens die allesverterende roddelpers daarbovenop. Dat kán toch niet goed gaan?»

Peter Schoenaerts

Herbekijk op humo.be/dezeweek enkele spraakmakende videofragmenten uit deze realityprogramma's.

**VOLGENDE WEEK
UW CONTRACT
OF UW LEVEN!**

VAN HET KASTJE NAAR DE MUUR: DEMASQUÉ VAN DE **REALITY-TV** [3] UW CONTRACT OF UW LEVEN

Ze duiken slechts sporadisch in de pers op: kritische of ontevreden deelnemers van realityprogramma's. De tv-zenders en productiehuisen onthouden zich dan meestal van commentaar, maar laten niet na te wijzen op het geringe aantal ontevredenen. Wat ze er nooit bij vertellen, is dat hun kandidaten niet durven te praten, uit schrik voor torenhoge boetes. We verzamelden in het grootste geheim een aantal deelnemerscontracten en legden die voor aan emeritus hoogleraar Roger Blanpain, gespecialiseerd in arbeidsrecht, die alle overeenkomsten en bijlagen uitploos: 'Deze contracten behoren tot de meest mensonterende en rechteloze overeenkomsten die men zich in een rechtsstaat kan indenken.'

We konden de hand leggen op contracten die de voorbije jaren in onze contreien werden getekend voor 'Expeditie Robinson' (eerst op VT4, later op de VMMA-zenders, gemaakt door o.a. Kanakna, Talpa en SBS-Broadcasting), 'Boer zkt vrouw' (vtm, productiehuis FremantleMedia), 'Idool' (vtm, FremantleMedia) en 'Domino – De zoektocht' (vtm, productiehuis Eye-

works). De ondertekenaars die ons hun contracten lieten zien, riskeren wel een flinke duit, want daarin staat dat de inhoud niet bekendgemaakt mag worden, op straffe van boetes van 10.000 tot 50.000 euro. In een contract van 'Expeditie Robinson', staat ook hoelang de kandidaten hun mond moeten houden: 'De geheimhoudingsplichten hebben een duur van dertig jaar.'

Die boetes zijn de belangrijkste reden waarom haast nooit iemand uit de biecht klappt over wat zich allemaal achter de schermen van de Vlaamse realityprogramma's afspeelt, zelfs al worden ze belachelijk gemaakt of emotioneel getergd. Ze hebben beloofd om te zwijgen. Als tv-makers geconfronteerd worden met het feit dat sommige kandidaten zich misbruikt voelen, is de standaardreactie vaak: 'Ze hebben

er toch zelf voor gekozen? Niemand wordt verplicht om deel te nemen.'

HUMO Maar wel om zo'n contract te tekenen als ze willen deelnemen. Hoe vrijwillig is zo'n dealname dan nog, professor?

Roger Blanpain «Tot vervelens toe wordt in de overeenkomsten herhaald dat de deelnemer alles gelezen en begrepen heeft, en dat hij volledig vrij zijn akkoord bevestigd. Maar dat neemt niet weg dat er grenzen zijn. Het akkoord van een deelnemer kan geen afbreuk doen aan zijn fundamentele rechten, zoals die van openbare orde en van dwingend recht, zoals het arbeidsrecht. Daar bestaan wetten over die je niet zomaar naast je neer kunt leggen.»

Alle contracten zijn op een vergelijkbare manier opgesteld. De deelnemers van realityshows

doen afstand van intellectuele eigendomsrechten, persoonlijkheidsrechten, morele rechten en portretrechten. Ze geven de producent de toestemming om hun naam, foto, stem, opnames en biografische gegevens te gebruiken, niet alleen in het programma zelf, maar ook in andere programma's, reclamespots, advertenties, sponsoring of publicaties, zonder geografische beperkingen, en onbeperkt in de tijd. En zonder enige vergoeding.

HUMO Bij rechtszaken in Frankrijk en Nederland werden deelnemers aan de realityprogramma's 'De gouden kooi' en 'Temptation Island' door de rechter als werknemers beschouwd. En dus hebben ze wél recht op een vergoeding.

Blanpain «Partijen kunnen nooit om het arbeidsrecht heen. Die overeenkomsten maken deel uit van een economisch gebeuren met winstbejag. Er zijn sponsors bij betrokken, en in die contracten staan instructies in verband met sponsors. Het is dus duidelijk dat het voor de productiehuizen om een beroepsactiviteit gaat. Is dat ook zo voor de deelnemers? Veel hangt af van de aard van hun prestaties. In gevallen waar het gaat om een 'zware prestatie' die het 'plezier' overstijgt, zoals hier wel degelijk het geval is, geldt het arbeidsrecht. Met andere woorden: dan moet er een vergoeding zijn.»

HUMO Dus proberen te overleven op een onbewoond eiland of een

restaurant uitbaten terwijl ze je dag en nacht filmen, beschouwt u als arbeid?

Blanpain «Inderdaad. En die arbeid moet betaald worden. Dan spreek ik nog niet over sociale bijdragen. In ieder geval geldt de sociale wetgeving, ook op het vlak van

van vtm, expliciet verwezen naar het plezier waar professor Blanpain het over heeft: 'Ik wil aan het programma deelnemen voor het plezier en/of omdat het mij de kans kan bieden om mijn talenten te profileren. Het is niet mijn bedoeling om voor mijn deelname enig loon of

volledig isolement van de buitenwereld en naar alle waarschijnlijkheid extreem zware psychische spanningen.' ('Expeditie Robinson')

Ook op het vlak van veiligheid, gezondheid en welzijn zou volgens professor Blanpain de sociale wetgeving moeten gelden, maar dat zien de makers van 'Expeditie Robinson' anders:

'De aansprakelijkheid van SBS BROADCASTING B.V. met betrekking tot de veiligheid van de deelnemer beperkt zich tot het geven van inlichtingen en de levering van materiaal (...) De deelnemer draagt het volledige risico voor eigen schade ingevolge de deelname aan het programma.' ('Expeditie Robinson')

'Onder geen beding strekt de aansprakelijkheid van Talpa zich verder uit dan deze die gedekt is door de verzekering (...) De deelnemer is zich bewust van het risico op eventuele materiële en/of lichamelijke schade verbonden aan het programma.' ('Expeditie Robinson')

De producenten zijn zich ervan bewust dat er ook op psychisch vlak altijd iets fout kan lopen:

'De deelnemer is verplicht om na terugkeer gebruik te maken van de door SBS BROADCASTING B.V. / VT4 aangeboden sessie(s) met een psycholoog.' ('Expeditie Robinson')

Niet alleen op een onbewoond exotisch eiland kunnen de deelnemers met narigheid te maken krijgen, maar ook op Vlaamse boer- ▶

'Dit is slavernij!'

veiligheid, gezondheid en welzijn van de werknemer.»

De VMMA dekt zich bij 'Domino – De zoektocht' op een kurkdrome manier in als het over vergoedingen gaat: 'Voor zover wettelijk een vergoeding dient bepaald te worden, wordt die door de partijen op 0 (nul) euro bepaald.'

Om het arbeidsrecht te omzeilen, wordt er in de overeenkomst van 'Boer zkt vrouw', een programma

andere vergoeding te ontvangen.'

Dat deelnemen aan een realityprogramma het plezier wel degelijk overstijgt, mag blijken uit de volgende clausule: 'Het verblijf zal gepaard gaan met bijzonder zware lasten, gevaren en risico's: onder meer ernstige fysieke ontberingen, een hard klimaat, de volledige afwezigheid van enig comfort (stromend water, elektriciteit, radio en telefoon, vast onderdak, etc.), een

► derijen: 'Als ik ervoor kies om seksuele betrekkingen te hebben in de loop van de productie van het programma, doe ik dat op eigen risico. Ik ben mij ervan bewust dat de producer niet kan garanderen dat de andere deelnemers of andere mensen vrij zijn van besmetting met het hiv-virus of enige andere ziektes.' ('Boer zkt vrouw')

SLAVERNIJ

Als een tv-productiehuis de sociale wetgeving bewust niet naleeft, moet het ook voorkomen dat kandidaten dat aan de grote klok gaan hangen. In de contracten worden de deelnemers aan realityprogramma's op een creatieve manier monddood gemaakt. Het 'Boer zkt vrouw'-contract stipuleert dat de deelnemer er 'in zoverre wettelijk toegelaten' mee instemt geen proces te zullen aanspannen tegen de programmamakers in verband met een letsel, ziekte, verlies of schade aan hemzelf of zijn eigendom dat voortvloeit uit zijn deelname aan het programma.

Sommige contracten, zoals dat van 'Domino – De zoektocht', vermelden dat als 'één of meerdere bepalingen (...) nietig of niet-uitvoerbaar zou blijken te zijn omwille van wettelijke of reglementaire bepalingen', de rest van het contract nog steeds geldt. Met andere woorden: er zitten onwettelijke clausules in het contract, maar de deelnemers moeten die zelf maar zien te vinden. En ze moeten zich sowieso aan alle andere clausules houden.

Wat opvalt bij het lezen van de contracten, is hoe onevenwichtig ze zijn opgesteld: alle afspraken zijn volledig in het voordeel van de producenten. Een voor de hand liggend voorbeeld is het 'Idool'-contract. De laatste tien overblijvers bij 'Idool' zijn de finalisten. Die moeten een contract ondertekenen waarin staat dat 'ik (a) een overeenkomst afsluit met SONY Music Entertainment Belgium NV voor mijn exclusieve diensten als een artiest voor opnames; (b) een overeenkomst afsluit met Starway NV voor het gebruik van mijn naam, afbeelding, beeltenis en biografie in verband met reclame, aanprijzing, merchandising en sponsoring; en (c) een overeenkomst afsluit met Starway voor het management van mijn artiestencarrière.' De winnaar van 'Idool' heeft geen andere keuze dan alles te aanvaarden wat de produ-

centen van hem of haar eisen.

De producenten kunnen een overeenkomst overigens makkelijk ontbinden, maar een kandidaat kan dat nooit: 'De producer heeft het recht om te allen tijde de samenwerking eenzijdig te beëindigen, en om mij te vervangen door een andere deelnemer (...) zonder hiervoor enige verantwoording te moeten geven, en zonder tegenover mij aansprakelijk te zijn.' ('Boer zkt vrouw')

'De deelnemer kan de deelname aan het programma onder geen enkel beding vroegtijdig beëindigen of verbreken. De deelnemer erkent dat de stopzetting van de medewerking schade aan VMMA veroorzaakt, die minstens bestaat in alle gemaakte kosten.' ('Domino – De zoektocht')

De producent kan ook op elk moment de spelregels wijzigen of kandidaten uit het programma gooien: 'SBS BROADCASTING B.V. behoudt zich het recht voor wijzigingen aan te brengen aan zowel het format als het programma. Hieruit volgt dat SBS BROADCASTING B.V. zich ook het recht voorbehoudt om de

Roger Blanpain: 'Die contracten zijn op heel wat punten strijdig met fundamentele mensenrechten.'

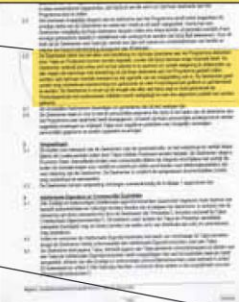
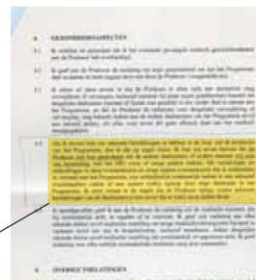
REPORTERS

regels, voorwaarden enz. ten aanzien van de deelnemers eenzijdig te wijzigen.' ('Expeditie Robinson')

'Deelnemers mogen/kunnen de productie niet verplichten om de naleving van het reglement af te dwingen indien zij menen dat ande-

re deelnemers het overtreden. (...) Het is VMMA te allen tijde toegestaan op discretionaire wijze, zonder dat zij hierover enige verantwoording dient af te leggen aan gelijk wie, de deelnemer uit te sluiten van (verdere) deelname aan het

De Deelnemer stemt toe dat alles met betrekking tot zijn/haar deelname aan het Programma uitsluitend door Talpa en Producent kunnen worden bepaald, zonder dat hij/zij hierover enige inspraak heeft. De Deelnemer verbindt zich ertoe zich tot het uiterste in te spannen en zonder weigering te antwoorden op alle vragen die hem/haar met betrekking tot zijn/haar deelname aan het Programma gesteld zullen worden, wat zijn/haar mentale toestand op het ogenblik van de vraagstelling ook is. De Deelnemer geeft zonder enig voorbehoud toestemming om gedurende de hele Productieperiode gefilmd en geïnterviewd te worden. De Deelnemer is ervan op de hoogte dat alles wat hij/zij zegt en doet gedurende de Productieperiode met audiovisuele middelen wordt vastgelegd en aan een algemeen publiek kan worden getoond.

Als ik ervoor kies om seksuele betrekkingen te hebben in de loop van de productie van het Programma, doe ik dat op eigen risico. Ik ben mij ervan bewust dat de Producer niet kan garanderen dat de andere deelnemers of andere mensen vrij zijn van besmetting met het HIV virus of enige andere ziektes. De verzakingen en ontheffingen in deze overeenkomst en enige andere overeenkomst die ik onderteken in verband met het Programma, zijn uitdrukkelijk toepasselijk indien ik een seksueel overdraagbare ziekte of een andere ziekte oploopt door mijn deelname in het Programma. Ik stem ermee in de regels die de Producer oplegt inzake seksuele betrekkingen van de deelnemers (voor zover die er zijn), na te zullen leven.

programma.' ('Domino – De zoektocht')

Met andere woorden: de producenten doen met de kandidaten wat ze willen. Maar een deelnemer die uit een reeks wil stappen omdat hij zich misbruikt voelt of zich in een rol gedwongen voelt, moet een schadevergoeding betalen die duizenden euro's kan bedragen.

Blanpain «Dat kan allemaal niet! Eenzijdige wijzigingen van essentiële werkvoorwaarden zijn verboden. Een werknemer moet een overeenkomst ook altijd zelf kunnen beëindigen. Je kunt zoiets niet verbieden. De boetes die de producenten opleggen, zijn bijgevolg totaál onwettelijk.»

Sommige contracten vermelden dat informatie over de kandidaat met een persoonlijk of intiem karakter bekendgemaakt mag worden, ook als die verrassend of gênant is. Dat soort informatie komen de producenten bijvoorbeeld te weten via vooraf ingevulde vragenlijsten. Maar het kan eenvoudiger, namelijk door álles te registreren wat iemand zegt of doet. Zo stemt elke deelnemer aan 'Boer zkt vrouw' ermee in dat 'ik steeds een microfoon zal dragen' en geeft hij of zij aan de producers het recht om 'mijzelf en mijn handelingen 24 uur per dag, 7 dagen op 7 te filmen, op te nemen, deze opnames te bewerken, op enige drager te bewaren en uit te zenden in het kader van de productie van het programma, ongeacht of ik mij ervan bewust ben of niet dat mijn handelingen worden opgenomen.' Daar wordt nog aan toegevoegd dat er ook gebruik wordt gemaakt van verborgen camera's en microfoons.

HUMO De deelnemers mogen niet weigeren om gefilmd of geïnterviewd te worden. Hoe zit het met het gebrek aan privacy in veel realityprogramma's?

Blanpain «Iederéén heeft recht op privacy. Je kunt dat recht niet afstaan, ook niet voor een tv-programma. Het wordt elke mens gegarandeerd door de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, door het Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie én door de Belgische grondwet. Een inbreuk op de privacy kan enkel voor zover dat echt nodig is voor de arbeidsprestatie, in die inbreuken zijn beperkend te interpreteren. Iemand dag en nacht dat recht ontnemen, wat de fysieke of

Rechters in Frankrijk en Nederland beschouwen deelnemers aan realityprogramma's als werknemers die recht hebben op een vergoeding. (Op de foto: Katrien met vrijgezel Ralph in 'Temptation Island'.)

mentale staat van de deelnemer ook moge zijn, kan niet door de beugel.

»De fundamentele mensenrechten worden in deze contracten op schandelijke en onaanvaardbare wijze overschreden. En dan heb ik het over de menselijke waardigheid, vernederingen, slavernij.»

HUMO Slavernij?

Blanpain «Hoe noemt u dat anders: mensen zonder vergoeding laten werken, zware fysieke en geestelijke beproevingen laten ondergaan, dag en nacht, zeven dagen per week, 24 uur per dag?»

ZWIJGGELD

Deelnemers moeten tijdens de geplande draaiperiode beschikbaar blijven, en ze mogen hun uiterlijk of kapsel niet veranderen. De opnames zijn soms over meerdere maanden verspreid, en achteraf worden de fragmenten in de montagekamer verknipt en aan elkaar geplakt. Dat wordt een onmogelijke

klus als deze of gene plots flink gebruid of met een ultrakort kapsel te zien is. Maar de kandidaten hebben op geen enkel moment zeggenschap over de montage, zoals die van 'Domino – De zoektocht': 'De deelnemer doet uitdrukkelijk afstand van het recht om op te komen tegen wijzigingen, inkortingen en/of toevoegingen aangebracht aan zijn bijdrage met het oog op de productie van het programma.'

Alle contracten eisen iets soortgelijks. Dat filmopnames ingekort worden, ligt voor de hand, maar wat met 'wijzigingen' of 'toevoegingen' aan iemands bijdrage? Een welkend mens komt dan meteen een term als 'manipulatie' voor de geest. Maar wie zich onheus behandeld voelt, moet zwijgen: 'De deelnemer zal zich onthouden van negatieve uitspraken over het programma, VMMa, de producent en haar respectievelijke medewerkers en aangestelden, evenals over de producten of diensten van de spon-

sor, zowel tijdens als na de deelname aan het programma.' ('Domino – De zoektocht')

Dat deelnemers moeten zwijgen over de totstandkoming en het verloop van het programma, ligt voor de hand. Een zang- of uithoudingswedstrijd blijft alleen spannend zolang de winnaar niet bekend is. Lekt dat uit, dan haakt de tv-kijker af en kan de zender de reclame-inkomsten wel vergeten. Maar moeten de kandidaten ook zwijgen als het over sociale wantoestanden gaat? Niet noodzakelijk, geeft de producent van 'Domino – De zoektocht' indirect toe, maar eerst moeten de bezwaren binnenskamers besproken worden: 'Elk geschil betreffende de afsluiting, geldigheid, uitlegging of uitvoering van deze overeenkomst zal eerst in onderling overleg opgelost worden.' Met andere woorden: het hoeft niet tot een rechtszaak te komen, er kan altijd wel iets geregeld worden.

HUMO Als deze contracten groten-deels onwettelijk zijn, waarom zijn er bij ons dan nog geen rechtszaken geweest, zoals in Frankrijk of in Nederland?

Blanpain «Tja, die contracten zijn gewoon afschrikwekkend. Ze zijn duidelijk opgesteld door topjuristen die aan de wensen van de klanten tegemoet komen, in dit geval de productiehuisen en televisiezenders.

»Procederen houdt ook risico's in: je moet degelijk juridisch advies innemen, en dat kan heel duur uitvallen. Voor gewone mensen is dat dikwijls onbetaalbaar. Bovendien kan zo'n procedure jaren aanslepen, en je weet nooit wat de afloop zal zijn.»

HUMO Uw conclusie, professor?

Blanpain «Deze contracten behoren tot de meest eenzijdige, willekeurige, mensonterende en rechteloze overeenkomsten die men zich in een rechtsstaat kan indenken. Ze zijn op heel wat punten strijdig met fundamentele mensenrechten; de deelnemers worden behandeld als objecten. En als het over beroepsarbeid gaat, geldt sowieso het arbeidsrecht. De minister van Arbeid zou een onderzoek naar dergelijke praktijken kunnen laten instellen. Het is in ieder geval duidelijk dat de sociale inspectie hier moet optreden. Liever vandaag dan morgen.»

Peter Schoenaerts

EINDE

REALITY-TV IN VLAANDEREN

HET CHARTER TEGEN MISBRUIKEN

Begin dit jaar bracht Humo een driedelige reeks over vijftien jaar realitytelevisie. Daarin verklaarden verschillende getuigen dat psychologen en programmamakers achter de schermen van programma's als 'Temptation Island', 'Peking Express' en 'Expeditie Robinson' soms hun boekje te buiten gingen. We toonden ook zwart op wit aan dat de meeste contracten die realitydeelnemers in Vlaanderen ondertekenen niet wettelijk zijn. In al het tumult dat volgde, opperde Vlaams Parlementslid Veli Yüksel (CD&V) dat een gedragscode voor televisiemakers misschien geen slecht idee zou zijn. En kijk: in de loop van de voorbije maanden is er een charter opgesteld dat zo goed als alle omroepen en productiehuisen zullen onderschrijven.

Veli Yüksel «Ik voelde een grote verantwoordiging bij het lezen van uw artikels. Niet alleen over wat men deelnemers soms aandoet, maar ook over de arbeidsomstandigheden – waar ik na publicatie trouwens nog meer verhalen over te horen kreeg.

»Bij de meerderheidspartijen was er eensgezindheid over het initiatief. Ik ben dan ook blij dat zowat alle zenders en meer dan twintig onafhankelijke tv-productiehuisen aan het charter hebben meegewerkt. Dat was van het begin af onze bedoeling: de sector moet zelf de wantoestanden aanpakken.»

Ook **Philippe De Coene** (SP.A), voorzitter van de mediacommissie in het Vlaams Parlement, waren onze artikels niet ontgaan. **Philippe De Coene** «Het viel me op dat, terwijl jullie warm bliezen, andere media koud begonnen te blazen. Ze vonden het oud nieuws, niet meer relevant. Volgens mij had dat te maken met de onderlinge concurrentie. Ik kreeg van columnist **Tom Naegels** ook de kritiek dat hij me in 2006 niet had gehoord (toen de eerste excessen

bekend raakten, red.), maar ik zat toen niet in het Vlaams Parlement. Ik schrok ook van de virulente reacties van **Jurgen Verstrepen** (LDD) en **Bart Tommelein** (Open VLD) – een man die ik overigens ten zeerste respecteer. Ze deden alsof we ons met zever bezighielden, maar Veli, **Wilfried Vandaele** (N-VA) en ik hebben ons initiatief doorgezet.

»We hebben trouwens alle medewerking gekregen van het kabinet-Lieten. De minister zat ook verveeld met de problemen in de sector. Er is een minderheid die zich als cowboys gedraagt en zo de hele sector imago schade toebrengt. Iedereen heeft baat bij een goede regelgeving.»

HUMO Was u al op de hoogte van bepaalde wantoestanden?

De Coene «Natuurlijk, maar de reportagereeks was toch een eye-opener. Net zoals het tv-programma 'Basta' heeft geleid tot een decreet dat de belspelletjes verbiedt, hebben de artikels in Humo rechtstreeks tot dit charter geleid. Meerdere medewerkers van productiehuisen en omroepen hebben contact met me opgenomen en ze hebben me ervan overtuigd dat het geen opgewarmde kost was. Ik heb urenlang geluisterd naar getuigen – die hebben me trouwens nog andere verhalen verteld die aansluiten bij wat u geschreven hebt.

IMAGEGLOBE

Veli Yüksel

REPORTERS

Philippe De Coene

HUMO Waren er oorspronkelijk geen parlementaire hoorzittingen gepland?

De Coene «Ik wilde beide kanten van het verhaal weleens horen, ja. Meteen maakten mensen uit de sector me belachelijk, al wilden ze wel graag gehoord worden. Na enkele parlementaire vragen hebben we met de meerderheidspartijen beslist die hoorzittingen toch maar niet te houden. Een belangrijke reden daarvoor was dat ik bij sommigen een zekere angst heb gevoeld om in het openbaar te spreken. Ver-

dan een welles-nietesspelletje was voor ons trouwens: ervoor zorgen dat we in de toekomst wantoestanden vermijden.»

HUMO Wat staat er in dat charter?

Yüksel «Ik wil benadrukken dat het geen juridische afspraken bevat. Het gaat om deontologische regels, die overigens voor alle media gelden – dus ook voor radio en internet. Het charter richt zich niet enkel op realityprogramma's, maar op alle non-fictie, dus ook quizen, docureeksen of talentenjachten. Nieuws- en duidingsprogramma's

‘HUMO HEEFT ONZE OGEN GEOPEND’

schillende cameramensen hebben me signaleerd dat ze hun job niet op het spel konden zetten. Al waren er ook anderen die me lieten weten dat ze genoeg hebben van de misbruiken en dat ze dat zeker wilden komen toelichten.

»Een andere reden om geen hoorzittingen te houden was dat de klokkenluiders uit jullie reeks (**Marc Hoogsteyns** en **Leo De Bock**, red.) door **Ludo Poppe** (de bedenker van 'Peking Express', red.) gedagvaard zouden worden (wat inmiddels is gebeurd, red.). We gingen ervan uit dat we beter niet interfereerden met juridische procedures. Belangrijker

vallen er niet onder, die hebben hun eigen deontologische code.

»De programmamakers beloven nu dat ze deelnemers vooraf goed zullen informeren, en dat ze hen op een respectvolle manier zullen behandelen. Niet alleen gewone mensen zonder media-ervaring, maar ook BV's. De privacy van iedereen moet gerespecteerd worden.»

HUMO Betekent dat ook dat **Gunther Desamblanx** op **Studio Brussel** geen argeloze **Celie Dehaene** of **Jelle Cleymans** meer te kakken mag zetten?

Yüksel «Inderdaad. Als hij niet zegt wie hij is of de mensen niet laat weten dat ze in de ether zijn, dan overtreedt hij de regels.»

HUMO Is het charter eigenlijk afdwingbaar?

De Coene «Zeer terechte vraag. Kijk, het glas is niet halfvol of halfleeg. Het was eerst gewoon léég, en nu is het al halfvol. We hebben dus een stap vooruitgezet. Het zou ideaal zijn als de niet-toepassing van het charter bestraft kon worden, maar om dat te realiseren hebben we nog tijd nodig – ik ben al blij met wat we nu bereikt hebben. Aan de hand van deze tekst kunnen klachten alvast besproken worden met de producenten. We zullen zien of er later meer instrumenten nodig zijn.»

Peter Schoenaerts

